

Якісний продукт міжнародної бібліографічної співпраці

— Сістэмныя патрабаванні: Intel Pentium II 400 ; 64 Mb Ram ; SVGA ; Windows 98. — Загалолак з тытульнага экрану.

Електронні ресурси доповнюють фонди бібліотек та роблять доступнішими інтелектуальні надбання людства. Тому їх створення на початку XXI століття впевнено увійшло у практику роботи українських книгозбірень.

Зразком такої діяльності можна вважати електронний ресурс "Юзеф-Ігнацій Крашевський", який спільними зусиллями створювали впродовж трьох років (2011—2013) фахівці бібліотек, музеїв, архівів Білорусії, України та Польщі у рамках реалізації міжнародного проекту "Віртуальна реконструкція спадщини Ю.-І. Крашевського" за підтримки ЮНЕСКО.

Рецензоване електронне видання присвячене одному з унікальних творців XIX століття — польському письменникові, вченому, композитору, художнику і громадському діячеві — Юзефу-Ігнацію Крашевському, який творчо та біографічно пов'язаний із трьома державами: Польщею, Україною та Білоруссю. Значну (біля 20 років) і найпліднішу частину життя він прожив в Україні, зокрема на Волині. Творчість Ю.-І. Крашевського вражає розмахом, жанровим і тематичним багатством. Літературна спадщина письменника становить майже 600 томів (деяка частина його повістей написана на волинсько-польських матеріалах). Він автор ґрунтовних наукових праць з історії, етнографії, мистецтвознавства. Крім того, Ю.-І. Крашевський був талановитим композитором і надзвичайно своєрідним художником, який проявив себе у малюванні та графіці.

Всебічно відобразити творчу спадщину майстра, забезпечити якнайзручніший доступ до неї читачів — такі завдання вирішували учасники проекту: публічна бібліотека м. Біла-Підляська (Польща), музей-садиба Ю.-І. Крашевського в Романові (Польща), Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека (Україна), Національна бібліотека Білорусії, Брестська обласна бібліотека (Білорусь).

Електронне видання "Юзеф-Ігнацій Крашевський" складається із двох дисків DVD, які мають чотиримовний інтерфейс: українською, польською, білоруською та російською представлено всі основні елементи структури видання. Наповнення кожної частини — абсолютно оригінальне і своєрідне за змістом, формою, обсягом, тематикою.

Українську частину ресурсу готували працівники бібліотек та музеїв Рівненщини: заступник директора з наукової роботи та автоматизації Рівненської обласної універсальної бібліотеки, кандидат історичних наук О. Промська; зав. відділу акумуляції краєзнавчих документів та бібліографії Н. Кожан; зав. відділу етнографії Рівненського

обласного краєзнавчого музею, заслужений працівник культури України А. Українець; викладач Міжнародного економіко-гуманітарного університету (Рівне), заслужений журналіст України, організатор музею Ю.-І. Крашевського В. Мазаний; перекладач творів Ю.-І. Крашевського на українську мову, дослідник його творчості В. Шабаровський. Крім того, електронне видання створювалося за сприяння низки українських бібліотек та наукових установ: Рівненського обласного краєзнавчого музею, Державного історико-культурного заповідника м. Дубно, Національної історичної бібліотеки України, Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького, Волинської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Пчілки, Житомирської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Ольжича, Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки. Електронні копії малюнків та живописних робіт Ю.-І. Крашевського РОУНБ одержала від Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України та Львівської національної галереї мистецтв ім. Б. Возницького.

Співпраця вчених та бібліографів, широка кооперація наукових та бібліотечних установ забезпечили високий фаховий та методичний рівень створеного електронного ресурсу.

На першому диску представлено фактографічну та бібліографічну інформацію про життя та творчість Ю.-І. Крашевського, на другому — тексти художніх творів письменника.

Перший диск містить вступ "Від укладачів" та розгорнуту фактографічну інформацію про Ю.-І. Крашевського, яка всебічно ознайомлює читача з особистістю майстра. Ці відомості наведено у монографії "Юзеф-Ігнацій Крашевський: велич таланту і працьовитості" (Брест, 2013), авторами якої є кандидати філологічних наук, доценти Брестського державного університету Т. Сенкевич та О. Ківа. Також основним етапам життя майстра присвячено "Хроніку життя та творчості Ю.-І. Крашевського", що містить інформацію про родовід впродовж двох століть та характеристику його мистецької та літературної спадщини, починаючи з 30-х років XIX століття. Зважаючи на ґрунтовність і скрупульозність "Хроніки...", можна припустити, що її підготували польські фахівці XIX—XX століть, які доклали максимальних зусиль до вивчення діяльності видатного земляка, адже Ю.-І. Крашевський є поляком, гордістю цієї нації.

Заслугою польських бібліографів є також розміщений на диску електронний аналог бібліографічного покажчика (БП) про Ю.-І. Крашевського, виданий польською мовою у Кракові ще у 1966 р. під патронатом Інституту літератури Польської АН. Він оформлений як самостійний розділ "Ю.-І. Крашевський: бібліографічний нарис". Нині цей покажчик є бібліографічною рідкістю, і доступ до нього українських, білоруських та російських дослідників дуже проблематичний. Тому включення його до пропонованого бібліографічного ресурсу є цілком доцільним.

Покажчик укладено на засадах старої європейської бібліографічної школи, тому він вражає монументальністю, точністю, чіткістю, логікою побудови та іншими рисами, які свідчать про високу бібліографічну культуру.

Матеріал у БП згруповано у два основних блоки, традиційні для персональних покажчиків: твори письменника та література про нього і його творчість. Бібліографічну інформацію про літературну спадщину письменника згруповано у дев'ять підрозділів, в яких подается вичерпна інформація про оригінальні і перекладні твори (407 бібліографічних записів розміщено за хронологією

публікацій з 1837 по 1960 рік), редакційні праці (42 бібліографічних описи), публікації в журналах, газетах та збірниках (матеріал розміщено за алфавітом назв періодичних видань, а в межах видання — за хронологією публікацій), переклади творів письменника (матеріал згруповано за мовами), листи (епістолярна спадщина письменника надзвичайно велика, розпорошена у різних джерелах і фондах, тому укладачі у цьому підрозділі відобразили матеріал частково, що зазначено у передмові до покажчика).

Не менш досконалий і другий блок, що відображає літературу про письменника та його творчість. Розпочинається ця частина бібліографічними описами БП та монографій, в яких є інформація про Ю.-І. Крашевського. Третій розділ уміщує біографічні публікації щодо окремих періодів життя письменника, четвертий — статті та рецензії про його творчу спадщину (матеріал розташований за тематичними розділами, в яких охарактеризовано окремі групи творів: історичні, поетичні, етнографічні тощо), завершується блок розділом про вшанування пам'яті письменника. Допоможе зорієнтуватись у змісті БП набір допоміжних "ключів": алфавітний покажчик назв праць; алфавітний покажчик часописів і видавництва; іменний покажчик.

Логічно продовжує охарактеризований БП такий елемент бібліографічного ресурсу — "Твори Ю.-І. Крашевського: бібліографія", підготовлений сучасними фахівцями. У ньому подано описи видань творів письменника українською, білоруською, польською та російською мовами. Наповнення кожного мовного інтерфейсу різне за кількістю, тематикою та хронологією відібраних публікацій. Найповніше представлений польський блок, в якому описано 418 назв видань, опублікованих у 1965—2013 рр. Крім того, у цій частині є бібліографічний список творів письменника у перекладі на англійську, болгарську, угорську, грузинську, литовську, німецьку, словацьку, румунську, французьку, чеську та японську мови. Дещо скромніший блок публікацій російською (354 назви за 1837—2013 рр.), білоруською (31 назва за 1906—2013 рр.) та українською (15 назв за 1960—2013 рр.) мовами. При створенні цього елемента бібліографічного ресурсу укладачі використали велику джерельну базу: поточні та ретроспективні БП, електронні каталоги провідних бібліотек та музеїв Польщі, України, Білорусії, РФ. Матеріал у всіх частинах згруповано за основними жанрами художніх творів. Більшість бібліографічних описів забезпечено повними текстами документів, які є у вільному доступі в мережі Інтернет.

Повнотою і докладністю вирізняється блок бібліографічної інформації про Ю.-І. Крашевського — "Література про життя і творчість Ю.-І. Крашевського: бібліографія". Матеріал у всіх мовних інтерфейсах згруповано у три основні блоки: біографічні відомості; характеристика творчості: загальний огляд, публікації про окремі жанри художніх (проза, поезія, публіцистика, епістолярна спадщина тощо) та мистецьких (музичні твори, живопис, графіка) творів; увічнення пам'яті діяча (ювілеї, музеї, пам'ятники, літературні твори, екранізація творів).

Український розділ відображає понад 200 книг і статей, опублікованих у 1960—2013 рр. Представлено бібліографічну інформацію як про друковані, так і електронні наукові, довідкові, науково-популярні видання останніх 20 років. Аналогічна за методикою і білоруська частина. Єдина відмінність — хронологічні межі (1906—2013), проте після ретельного перегляду списку не вдалося виявити жодної публікації, виданої до 1958 р.

У польськомовному розділі скрупульозно зібрано 670 публікацій 1965—2013 рр., що всебічно характеризують життєвий і творчий шлях майстра та доповнюють відомості з БП, виданого у 1966 р.

Надзвичайно цікаві для дослідників матеріали представлені у російськомовному розділі, який має широкі хронологічні межі (1837—2013). З 511 публікацій значну частину становлять статті XIX — початку XX століття з відомих журналів "Отечественные записки", "Вестник славянства", "Киевлянин", "Киевская мысль", "Живописное обозрение", "Сын отечества" і газет "Волинь", "Родина", "Русские ведомости", "Санкт-Петербургские ведомости" та ін. На високому професійному рівні зроблено добірку енциклопедичних статей. Фактично вибрані публікації з усіх дорадянських, радянських та сучасних енциклопедій, зокрема "Энциклопедического словаря под ред. И. Е. Андриевского; изд. Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрон" (Санкт-Петербург, 1890—1907), "Большой энциклопедии под ред. Южакова" (Санкт-Петербург, 1900—1907), "Еврейской энциклопедии" (Санкт-Петербург, 1908—1913), "Энциклопедического словаря Ф. Павленкова" (Санкт-Петербург, 1910), "Энциклопедического словаря Т-ва братьев Гранат" (Москва, 1901—1914), "Нового энциклопедического словаря" (Санкт-Петербург, 1911—1916), "Словаря иностранных писателей в критико-библиографических очерках" (Київ, Санкт-Петербург, Одеса, 1910) та ін. Розшук та оприлюднення бібліографічної інформації про такі раритетні публікації є гідним внеском у дослідження творчої спадщини Ю.-І. Крашевського білоруських та українських укладачів.

Зібрана сучасними бібліографами інформація спільно з електронним аналогом БП 1966 р. становить повний бібліографічний репертуар творів майстра та літератури про нього.

Достатньо широко на першому диску представлено мистецьку творчу спадщину. Спеціальний розділ "Ю.-І. Крашевський у мистецтві" містить підрозділи "Образотворче мистецтво", "Музичне мистецтво", "Кіномистецтво". Укладачі підготували близько 200 електронних копій живописних та графічних робіт, а також ілюстративних матеріалів із книжок, оцифрованих спеціально для проекту. Їм вдалося зробити доступними образотворчі твори, оригінали яких розпорошені у різних музеях, архівах, бібліотеках, дати можливість користувачу відчутти майстерність живопису художника.

Музична спадщина Ю.-І. Крашевського представлена нотами, звукозаписами творів митця та пісень на слова автора, композиціями, присвяченими йому. А розділ "Кіномистецтво" презентує фільми, зняті за творами Ю.-І. Крашевського з 1926 по 2003 рр. (9 назв) та фільмами про нього.

Не меншої уваги заслуговує і другий диск "Електронна колекція літературних творів Ю.-І. Крашевського", на якому уміщено художні твори письменника. Кожний текст супроводжується бібліографічним описом джерела, з якого він запозичений, та зображенням титульного листа публікації.

Весь матеріал згруповано у чотири блоки відповідно до мови публікації. Наповнення кожного розділу абсолютно оригінальне і відрізняється відбором публікацій, їх обсягом, тематикою, літературознавчою та книгознавчою цінністю.

Найцікавішим для дослідників буде, напевне, блок текстів польською мовою. Тут представлено 83 окремо видані твори Ю.-І. Крашевського. Це не лише прижиттєві видання автора, а й перші його публікації. Творчість письменника репрезентують унікальні книги і брошури, видані польською мовою у Кракові, Варшаві, Вільно, Мінську, Петербурзі і Львові протягом 1840—1885 рр. Цей матеріал цінний для літературознавців, книгознавців та бібліографів.

Другим за обсягом є блок російськомовних текстів — 33 найменування. Майже всі вони скопійовані з одного видання "Собрание сочинений Ю. И. Крашевского" в 10 томах (Санкт-Петербург, 1915 р.). Зважаючи на його раритетність та репрезентативність, зазначимо, що вибір укладачів був зроблений досить вдало.

Українські бібліографи відібрали тексти 22 літературних творів письменника, з яких більшість — електронні ресурси. Хоча представлені й окремі видання: "Повісті" (Київ, 1979), "Історія кілка в плоті" (Луцьк, 2006), роман "Прадавня легенда" (Київ, 1979), повість "Хата за селом" (Київ, 1967), а також публікації в журналах, наприклад насичені краєзнавчою інформацією "Спогади з Волині, Полісся і Литви" з літературно-краєзнавчих альманахів "Погорина" (Рівне, 2010) та "Волинь" (Луцьк, 2005).

Заслугує на увагу той факт, що майже всі україномовні тексти волинсько-поліської тематики написані під час перебування письменника в Україні. Це безцінне джерело краєзнавчої інформації, особливо з огляду на те, що історію регіону описав й оцінив свідок подій. Наведено уривок із нарисів "Вечори на Волині" про стан книжкової торгівлі у Житомирі у першій половині XIX століття: "Того, хто не знає Житомира, здивує, коли ми скажемо, що не маємо книгарні. Одна є, але найособливішим чином споряджена з властивою нам байдужістю, в якій книжок мало, вони дорогі, а про купівлю їх допитуватись немає потреби. Новинки прибувають до неї, коли вже добре постаріють, а ціни такі фантастичні, що мало хто відважиться їх купити. Ця книгарня є для нас загадкою, бо здається, що її власник не тільки не дбає про збільшення збуту, але й навіть намагається від нього відбитися, надмірно підвищуючи ціни і вражаючи покупців справді негречним обходженням..."

Це безцінне свідчення для дослідників історії вітчизняної книжкової та бібліотечної справи. Хіба можуть архівні документи, звіти історико-статистичних комітетів, архівних комісій чи інші авторитетні джерела XIX століття дати таку колоритну, неупереджену, щирі оцінку?!

Подібна до україномовного блока і методика відбору текстів білоруською мовою. Тут представлено всього 14 творів,

опублікованих як окремими виданнями, так і умічених у журналах та газетах з 1974 по 2012 рр. (переважно, публікації останніх п'яти років).

Отже, створена спільними зусиллями бібліографів, краєзнавців та літературознавців України, Польщі та Білорусії "Електронна колекція творів Ю.-І. Крашевського" дає можливість максимально наблизити до читачів літературну та мистецьку спадщину геніального творця, розширити їхню ерудицію та ареол читання.

До речі, Ю.-І. Крашевського називали "великим вчителем читання", домашня бібліотека письменника нараховувала понад 10 тис. томів, а сказані ним майже 200 років тому слова: "...з читання випливають найкращі наслідки, а література є корисним засобом цивілізації, вона виховує суспільство і сама, принаймні, породжена ним, і на нього взаємно впливає... Людина починається від присвоєння собі чужої думки, але, переробляючи її для себе, вона будить у ній власну, змушує до внутрішньої праці і поволі підносить над чисто матеріальним повсякденням, яке без прагнення світла та ідеалу було б годі витримати... Ми тішимося по мірі того, як глибоко в суспільстві проявляється потреба в читанні, освіті, мисленні..." — є актуальними в усі часи. Наведена цитата — лише дрібна перлина мудрості геніального майстра, а рецензоване електронне видання надає змогу долучитися до його багатой духовної скарбниці. Завдяки творчому підходу, старанності та високій кваліфікації українських, білоруських та польських бібліографів творчість Ю.-І. Крашевського продовжує жити, виховувати, духовно та інтелектуально збагачувати читачів.

Ірина Міляшевич,

кандидат педагогічних наук,

*професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії
Рівненського державного гуманітарного університету*

Надійшла до редакції 21 листопада 2014 року

БІБЛІОГРАФІЯ

УДК 016:[655.3.066:655.15(477.73-25)]

Лідія Рябцева,
*старший науковий співробітник
Музею книги і друкарства України*

Бібліографія видань Миколаївської громадянської друкарні

Досліджується друкована продукція Миколаївської громадянської друкарні, також місця зберігання книг, їх назви та кількість примірників. Представлений у статті список літератури на сьогодні є найповнішим.

Ключові слова: книга, громадянський шрифт, Миколаївська громадянська друкарня.

Кожна книга або брошура, видана на теренах України у кінці XVIII — першій половині XIX ст., належить до рідкісних видань і водночас становить історичну цінність. Порівняно зі всією друкованою продукцією тих часів їх збереглося не так і багато. А тому до кожного рідкісного видання, виявленого в натурі чи у вигляді інформації про нього, ставлення науковців особливе, трепетне. Найавторитетнішим джерелом, з якого черпаємо відомості про видання громадянського друку,

залишається Каталог, складений 1971 року С. Петровим. Вчений здійснив колосальну роботу: опрацював 43 джерела, вибравши з них назви книг, що були надруковані в Україні громадянським шрифтом. У статті "З історії виникнення і розвитку громадянського книгодрукування на Україні" вчений, зокрема, відзначив: "З усіх громадянських друкарень, що існували на Україні в кінці XVIII — першій половині XIX ст., найбільше привертає увагу друкарня в м. Миколаєві" [4, с. 14].